
PIIRI VANAUSULISTE KALMISTU VÄRVAEHITISE REMONDI- JA RESTAUREERMISTÖÖDE TEGEVUSKAVA

PIIRI VANAUSULISTE KALMISTU, REG-NR 8410

TÖÖ NR 1-8-22

KOOSTAJA NELE RENT

PÄRNU 2022

SISUKORD

1.	MÄLESTISE ANDMED	2
2.	TÖÖDE EESMÄRK	2
3.	MÄLESTISE ISELOOMUSTUS	2
3.1.	Lühiajalugu ja -kirjeldus.....	2
3.2.	Kirjandus- ja arhiiviallikad	4
4.	MÄLESTISE SEISUND	4
5.	TÖÖDE KIRJELDUS.....	13
5.1.	Tööde tegemise nõuded.....	13
5.2.	Tööde loetelu ja kirjeldus	14
5.3.	Töödeks vajalike ressursside planeerimine.....	15
6.	HOOLDUSJUHEND.....	15

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890
Majandustegevusteade: EMU000506
Pädev isik: Nele Rent
Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT

telefon: +372 5669 3459
e-post: nele.rent@gmail.com

1. Mälestise andmed

Nimetus	Piiri vanausuliste kalmistu
Asukoht	Vanausuliste kalmistu, Piiri küla, Tartu vald, Tartu maakond, KÜ tunnus 79601:001:1404
Dateering	Ehitatud 20. saj alguses
Materjal	Vundament: maakivi; müüritis: krohvitud tellis; müüri katted: plekk-kate; väravad: puit-lipid, sepishinged
Omanik	Tartu vald Tartu Vallavalitsus, reg-kood 75006486 Haava tn 6, Kõrveküla alevik, Tartu vald, 60512 Tartumaa

2. Tööde eesmärk

Eesmärk	Kalmistu värvaehitise remont ja restaureerimine
Teostamise aeg	Aprill – oktoober 2023

3. Mälestise iseloomustus

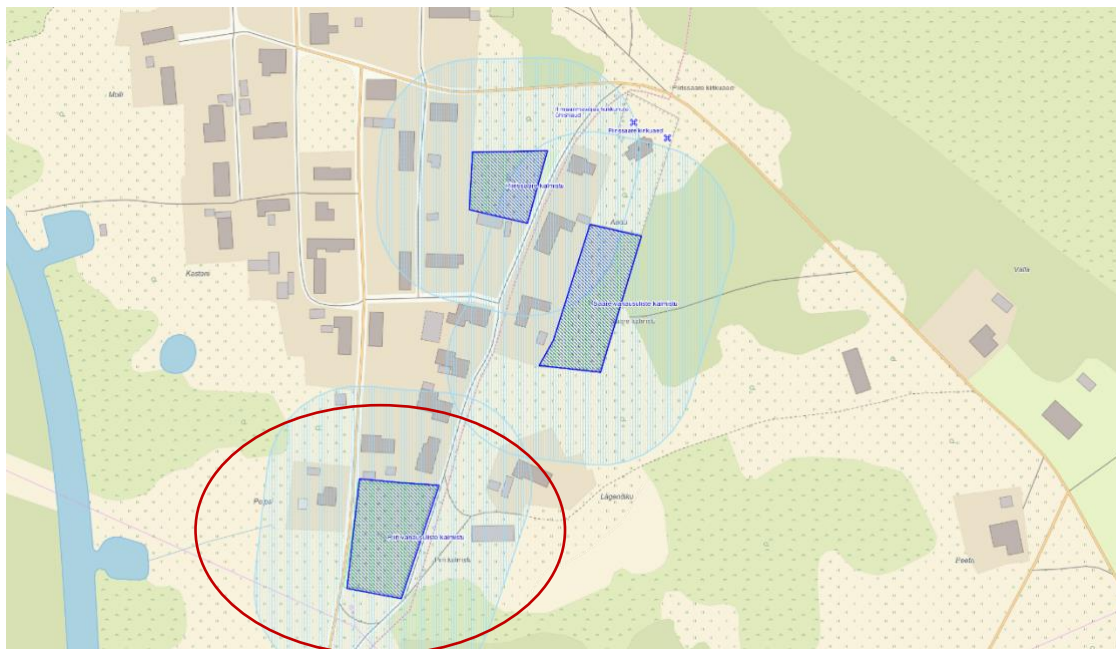
3.1. Lühiajalugu ja -kirjeldus

Peipsi ja Lämmijärve piiril asuva Piirissaare ümbruses paiknevaid soodsaid kalapüügil kohti kasutasid muinasajal nii laane kui ida pool Peipsit elavad kalurid. 13. sajandil, kui järve läänerannik läks Tartu piiskopi valdusse ja saarel oli kanda kinnitanud püsielanikkond, puhkesid piiskopi ja Pihkva võimumeeste vahel pikaajalised tülid, mis

viisid lõpuks saare poolitamiseni. Vaenu lõpetanud piiritõmbamisest tuleb saare tänane nimigi – Piirissaar.

1370. aastal on Pihkva kroonikas saare nimeks märgitud Жалачко (Žalatško). Hiljem ka nimekujud Желачко, Жалочек, Желачек (Želatšek), mille vasteteks on ka Poola revisjonidokumentides kasutatud nimekujud Selsar ja Solsar. 1474. aastal, kui saar esmakordselt ametlikult jagatakse, kasutatakse nime Межа (Meža, ehk Piiri saar). Samuti on saare nimena kasutusel olnud Борка/Порка (Борка/Порка) saare põhjaosas asuva lahe ja sellega külgneva neemele rajatud küla järgi. Porca küla hüljati 1862. aastal liigvee tõttu.

Želatšeki (tänapäevane Saare) küla asub saare idaosas. Piiri (Межа) küla jääb saare kirdeossa. Põhjasõja järgselt ning kuni Eesti iseseisvumiseni asus küla Tartumaal Liivimaa kubermangus. Saare ja Tooni külad seevastu kuulusid Peterburi kubermangu Оудова (Гдов) maakonda ning need anti Eestile Vabariigile üle Tartu rahulepinguga. 2017. aasta haldusreformi järgselt jääb saar Tartu valla haldusterritooriumile.

Joonis 1. Väljavõte Maa-ameti kaardirakendusest

Peamiselt vene asustusega Piirissaare usuelus valitses ka ennevanausuliste tulekut õigeusk. Esimesed kirjalikud andmed

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890
Majandustegevustead: EMU000506
Pädev isik: Nele Rent
Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT

telefon: +372 5669 3459
e-post: nele.rent@gmail.com

vanausulistest ja nende palvelast Piiri külas pärinevad 1802. aastast. Hinnanguliselt jääb samasse perioodi ka külas asuva vanausuliste kalmistu rajamise aeg. Lisaks on saarel samas külas ja samast ajajärgust pärit luteriusu kalmistu (Piirissaare kalmistu, reg-nr 8408) ning Tooni külas samavana vanausuliste kalmistu (Saare vanausuliste kalmistu, reg-nr 8411).

Piiri vanausuliste kalmistu on piiratud hõreda puitlippidest piirdega, mille tugipostid on laotud tellistest. Täpsed andmed kalmistu piirdeaia ja väravaehitise rajamise kohta puuduvad. Tõenäoliselt on need ehitatud 19–20. saj vahetusel. Materjaliks põletatud savitellis, sideaineks lubimört. Väravaehitisel on üks lai kaarava, mille kohal puidust risti kandev viiluga tornike. Samasugused tornid on ka laiadel väravapostidel. Ehitist ilmestavad lihtsad telliskarniisid. Kahepoolne puitlippidest värav toetub postidesse kinnitatud sepistatud latthingedele ning on suletav haagiga. Värava rõhtse imposti peal on puidust õigeusule iseloomulik päiksepoolkaar. Tornikesed ning väravakaar on kaetud värvitud plekk-kattega. Ca 10 aastat tagasi krohviti seni krohvimata väravaehitis üle lubi-tsementkrohviga ning värviti tellisepunaseks. Puitosade värvimisel on kasutatud katvat õlivärvi.

3.2. Kirjandus- ja arhiiviallikad

- Plaat, J. Vene vanausulised ja nende pühakojad Eestis. Tln, 2012
- Piirissaare kalmistute puistute dendroloogiline hinnang. Koostaja: AB Artes Terrae OÜ. Tartu 2021

4. Mälestise seisund

Väravaehitise puitosade ja katteplekkide seisukord on hea-rahuldav. Märkimisväärseid vajumisi ei tähelda, kuid ehitise krohvi- ja tellispinnad on tugevate niiskus- ja saastekahjustustega, seda nii maantee kui kalmistu poolisel küljel: koorub värv, mureneb-pudiseb krohv, lagunevad tellised. Viimaste kahjustused on kohati ulatuslikud, st murenenud-pudenenud on terve tellis. Kahjustuste põhjuseid on mitmeid: kapillaarniiskus, külmakahjustused, katteplekkide paigaldusvead, mille

tagajärjel valgu vesi müüritisse, telliste kvaliteet ja elutsükli lõpp, sobimatu sideaine ja/või viimistlus krohvi koostis, vead ehitus- ja remonttööde tegemise metoodikas (NB! Sarnased tellise- ja krohvikahjustused on ka Tooni külas asuval Saare vanausuliste kalmistu väravaehitisel).

Foto 1 Vaade väravaehitisele lõunast. August 2022

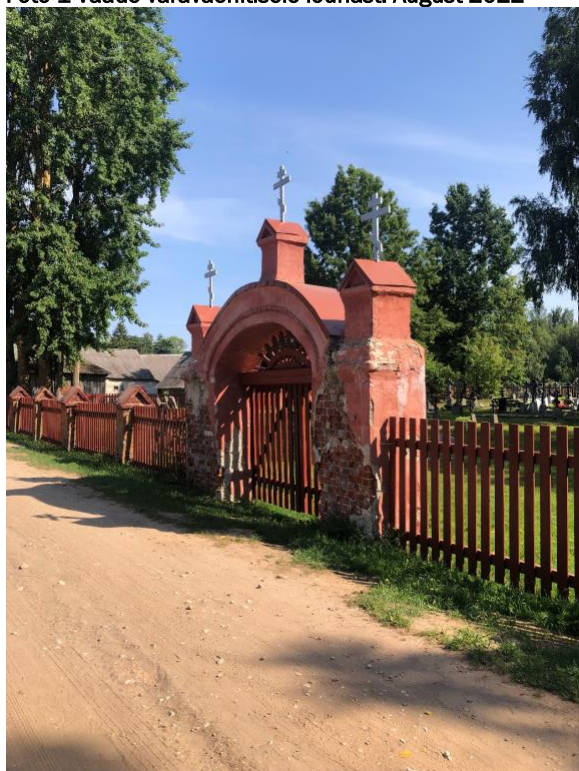

Foto 2 Vaade kalmistu piirdele ja väravaehitisele põhjast. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890
Majandustegevusteade: EMU000506
Pädev isik: Nele Rent
Pädevustunnistus: PT 1063/2020

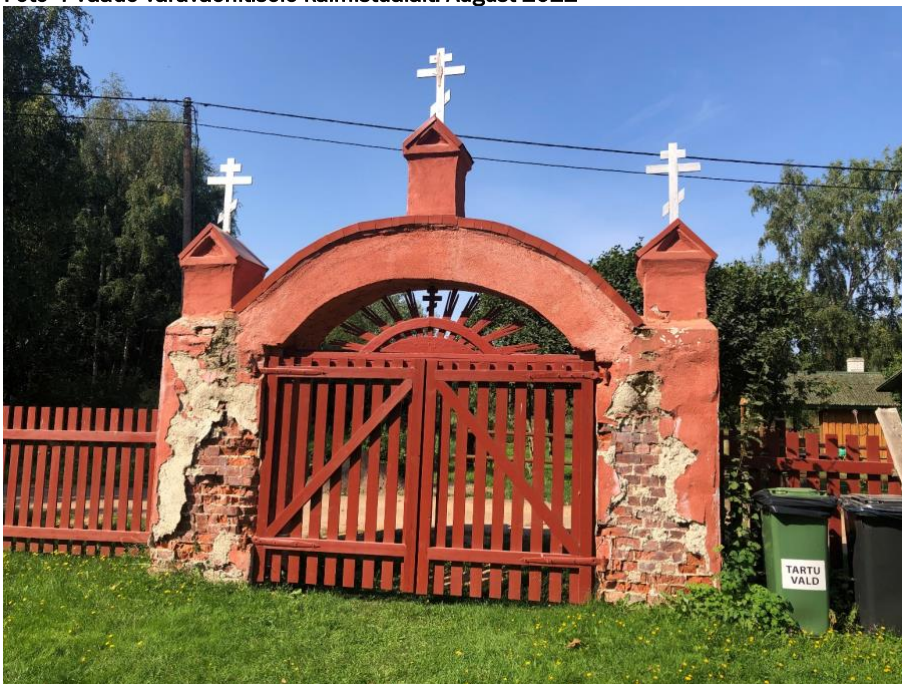
KONTAKT

telefon: +372 5669 3459
e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 3 Vaade väravaehitisele maanteelt. August 2022

Foto 4 Vaade väravaehitisele kalmistualalt. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890
Majandustegevustead: EMU000506
Pädev isik: Nele Rent
Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT
telefon: +372 5669 3459
e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 5 Lõunapoolne väravapost maanteelt. August 2022

Foto 6 Lõunapoolne väravapost kalmistult. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890
Majandustegevustead: EMU000506
Pädev isik: Nele Rent
Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT
telefon: +372 5669 3459
e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 7 Põhjapoolne väravapost maanteelt. August 2022

Foto 8 Põhjapoolne väravapost kalmistult. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890

Majandustegevustead: EMU000506

Pädev isik: Nele Rent

Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT

telefon: +372 5669 3459

e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 9 Krohvi- ja telliskahjustused. August 2022

Foto 10 Krohvi- ja telliskahjustused. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

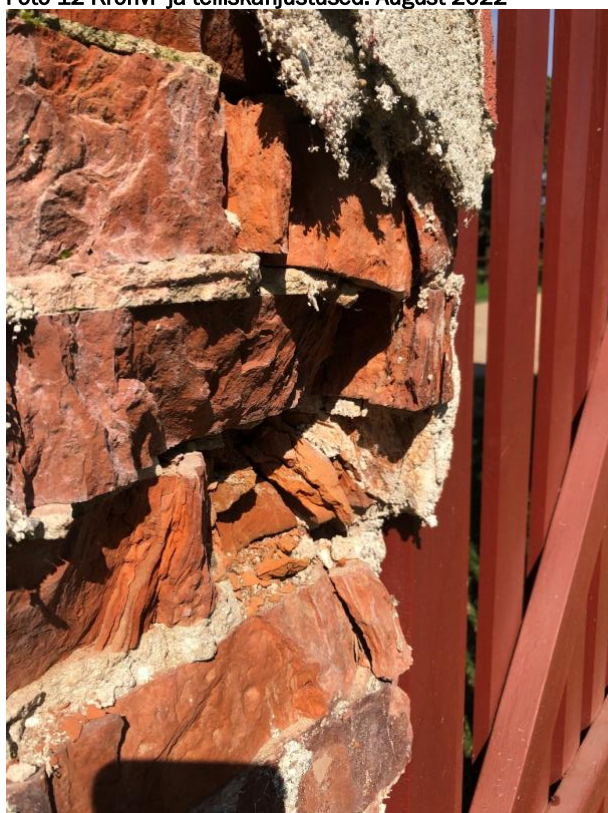
Reg kood: 16038890
Majandustegevusteade: EMU000506
Pädev isik: Nele Rent
Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT
telefon: +372 5669 3459
e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 11 Krohvi- ja telliskahjustused. August 2022

Foto 12 Krohvi- ja telliskahjustused. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890

Majandustegevusteade: EMU000506

Pädev isik: Nele Rent

Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT

telefon: +372 5669 3459

e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 13 Krohvi- ja telliskahjustused. Lõunapoolse posti alumine värvakinnitus. August 2022

Foto 14 Krohvi- ja telliskahjustused. Lõunapoolse posti ülemine värvakinnitus. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890
Majandustegevustead: EMU000506
Pädev isik: Nele Rent
Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT
telefon: +372 5669 3459
e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 15 Krohvi- ja telliskahjustused. August 2022

Foto 16 Lõunapoolse posti tornike. August 2022

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890

Majandustegevustead: EMU000506

Pädev isik: Nele Rent

Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT

telefon: +372 5669 3459

e-post: nele.rent@gmail.com

Foto 17 Ehisdetail. August 2022

5. Tööde kirjeldus

5.1. Tööde tegemise nõuded

Kalmistu väravaehitis iseseisvana ei ole kultuurimälestis, kuid on mälestise – Piiri vanausuliste kalmistu – osa. Rajatis, mis sarnaselt hauatähistele, halastuselementidele ja piiretele on ajaloolist kalmistut kujundav ja ilmestav element ning kannab endas informatsiooni kalmistukultuuri arenguetappidest.

- Ehitise arhitektuurset välisilmet ei muudeta.
- Säilitatavad ja restaureeritavad detailid: puitväravad koos väravapealse ehisdetailiga, sepishinged 4 tk, ristid 3 tk.
- Kasutakse samu ehitus- ja viimistlusmaterjale ja -võtteid, mis algselt: keraamiline tellis, lubi-tsementkrohv, tsingitud terasplekk, puitpinnad värvitakse traditsioonilise linaõlivärviga või muu katva õlibaasil värviga, metallpinnad välitöödeks ette nähtud metallivärviga.
- Vajalik on kontrollida ja tagada väravapostide vundamentide püsivus(t).

OÜ KAUSTA JA ARHIIVI

Reg kood: 16038890
 Majandustegevusteade: EMU000506
 Pädev isik: Nele Rent
 Pädevustunnistus: PT 1063/2020

KONTAKT
 telefon: +372 5669 3459
 e-post: nele.rent@gmail.com

- Müüritise katteplekk peab lõppema ülespöördega vastu posti tipukest ja enne sõlme põhja kerkima tsentrist nii, et vesi valguks külgedele. Sõlm peab lõppema väikese veesülitiga. Eeskujudeks teised sarnased kalmistute väravaehitised Tartumaal (nt: Kallaste, Varnja).
- Enne amortiseerunud ja kahjustunud osade välja vahetamist tuleb veenduda säilitatavate elementide püsivuses ning seejärel võib detailid asendada. Kõik asendatavad elemendid peavad olema kvaliteetsest materjalist ning algsetele analoogsete gabariitidega.
- Puitosade värvitoonide valikul lähtuda kohalikest traditsioonidest ja eripärast.

5.2. Tööde loetelu ja kirjeldus

Väravaehitise korrastamiseks -remondiks ja restaureerimiseks on **kaks** muinsuskaitsele sobivat lahendust:

1. Olemasolevale väravaehitisele tehakse ülesmõõdistus (joonised), ehitis lammutatakse ning see taastatakse autentse ja identse koopiana. Ehitise puitosad – väravavad ja ristid – ning sepishinged taaskasutatakse, sh need vajadusel puhastatakse, asendatakse amortiseerunud osad ja värvitakse.
2. Väravaehitiselt eemaldatakse kõik hilisemalt paigaldatud krohv, puhastatakse tellispinnad, tehakse telliseparandused, st asendatakse kõik katkised tellised, vuugitakse, paigaldatakse tornidele ja väravakaarele uued valtsitud katteplekid tsingitud terasplekist (NB! **Enne tööde tegemist konsulteerida Muinsuskaitseameti restaureerimisnõunikuga**), puitdetailid vajadusel puhastatakse, asendatakse amortiseerunud osad ja värvitakse, väravad rihitakse.

Väravaehitise müüritise asendustellised peaksid olema algsetega sarnased nii suuruse kui värvi poolest. Asendamist vajav tellis lõigatakse müüritisest välja. Sobivaks meetodiks on haamri ja meisliga katkiste osade välja raiumine. Kindlasti tuleb jälgida, et katkise kivi väljaraiumise käigus ei vigastataks kõrvalasuvate tervete telliste servasid. Kui kõrvuti on palju lagunenuid telliseid, tuleb asendamist teha vajadusel järk-järgult, et mitte seada ohtu müüri stabiilsust kõigi katkiste kivide üheaegsel eemaldamisel. Puhastatakse nii müüritisse jääv auk kui ka tellis ning niisutatakse, et uus kinnitusmört paremini

nakkuks. Kõva mördi eemaldamiseks kasutatakse 10% vesinikkloriidhappe lahust. Enne happega töötlemist tellis niisutatakse ning hiljem pestakse puhta veega. Tellis asetatakse mördiga ettevalmistatud sügavikku ning seejärel vuugitakse. Restaureerimise hea tava kohaselt kasutatakse parandamisel nii uusi (või taaskasutatavaid) samaväärseid telliseid kui ka ainult nn tellislaastu katkise pealispinna proteesimiseks. Terve kivi väljavahetamine on siinkohal siiski eelistatum variant, kuna annab vastupidavama tulemuse.

Vuukimiseks esmalt vuugid puhastatakse mehhaaniliselt segust. Selleks ei sobi väga tugevad abrasiivsed meetodid (nt liivaprits), mis võivad kahjustada siinkohal niigi habrast tellise pinda. Soovitatav puhastussügavus on võrdne vuugi laiusega, kuid peaks siiski olema vähemalt 25 mm. Puhastatud vuugid pestakse veega ning enne vuukimistööde algust vajadusel niisutatakse uuesti. Parandusmört, mis peab koostiselt ja struktuurilt olema sarnane algupärasele, surutakse spaatli või väikse kellu abil vuuki. Lõplik viimistlus tehakse vuugirauaga ning vormistatakse poolkumervuugina.

5.3. Töödeks vajalike ressursside planeerimine

- Tööde teostaja peab olema vajalik **pädevus**, st ettevõtjal peab olema leping pädeva isikuga või ta peab olema füüsilisest isikust ettevõtjana ise pädev isik ning ettevõtja majandustegevus peab olema registreeritud MTR-s
- Finantseerimine: Tartu Vallvalitsus, Muinsuskaitseamet

6. Hooldusjuhend

Ehitist tuleb eksploateerida ja hooldada viisil, et see ei kahjustaks konstruktsioonide püsivust. Ehitis peab säilitama oma esteetilisuse ja hea väljanägemise kogu eksploatatsiooni aja jooksul. Materjalide valikul tuleb jälgida valitud toodete paigaldus- ja hooldusjuhiseid ning nende sobivust kasutatavatel pindadel. Ehitise juures tehtavad täiendused, uuendused ja parandused peavad olema võimalikult

pikaealised. Välisviimistluses tuleb jälgida ilmastikumõjusid. Vajadusel teha parandusi.

Ehitise suurim kahjustaja on vesi nii sademete kujul kui ka pinnasest tõusva niiskusena. Regulaarselt jälgida ehitise vundamendi, müüritise ja katteplekkide olukorda. Eriti tähelepanelik olla kevadel ja sügisel ja lume sulamise perioodidel. Müüri välisküljed peavad olema vabad, selle äärde või vastu ei tohi puistata või ladustada materjale, mis võimaldavad niiskusel ja veel pääseda müüritisse ja takistavad sealt väljakuivamist. Vältida kõrghaljastuse ja ilutaimede-peenarde rajamist rajatise äärde. Võra kogub niiskust, juured kahjustavad vundamenti. Samuti vältida ümbritseva täitepinnase tõusmist. Sademete ärajuhtimiseks anda maapinna kalded 5% rajatisest eemale, vajadusel ja võimalusel rajada drenaažisüsteem. Müürikivid peavad olema terved. Kui müüritisest variseb kivi välja, paigaldada see kohe algsesse kohta sama mördiga, millega on laotud algne müüritis. Müürivuugid peavad olema terved ja parandused tehtud õige vuugiseguga. Katteplekid peavad olema terved. Jälgida katete liitekohtade olukorda, et vesi ei valguks müüritisse.

Üldhooldustöid (värviuendust, müüri- ja vuugiparandusi jms) teostada vastavalt vajadusele kuid vähemalt iga 5 aasta järel.